

Ludvík Jagellonský vydal privilegia pro všechna tři pražská města; k jejich potvrzení došlo za Ferdinanda I. Dějiny malířského cechu jsou velmi podrobné, nelze zde vypočítávat všechny události, které publikace zaznamenává. Stejně tak nelze – na rozdíl od jiných měst – jmenovitě uvádět prameny, jež edice ve velkém množství obsahuje, ať už šlo o články smluv, listiny, privilegia; mnohé z těchto pramenů jsou i v českém jazyce. Poslední záznam pochází z doby po roce 1790. Jde o bezkonkurenčně nejobsáhlejší heslo v celé publikaci. Čítá 245 stran, čemuž se ostatní města ani zdaleka neblíží. Ani ta nejdůležitější (Augsburg, Norimberk, natož třeba Vídeň) nedosahují ani poloviny rozsahu Prahy. Ukazuje se, že přes všechny dějinné peripetie byla Praha malířskou metropolí střední Evropy – což ostatně víme či alespoň tušíme i z jiných aspektů.

Jak jsem naznačil na počátku, lze si jen s obtížemi představit, kolik trpělivé mravenčí práce museli editoři vynaložit k vytvoření tak podrobné a spolehlivé pomůcky. Publikace v plné míře splňuje vysoké nároky kladené na moderní ediční činnost a nepochybně se stane vítaným východiskem pro práci dalších historiků, historiků umění či jiných badatelů.

PAVEL BRODSKÝ

ARCHEOLOGIE

Kostel Panny Marie na Pražském hradě. Dialog nad počátky křesťanství v Čechách, edd. Ivo ŠTEFAN – Martin WIHODA, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018 (= Prameny české historie 3)

224 s., ISBN 978-80-7422-625-0

Úvahy nad lokalizací kostela Panny Marie jsou trvalou součástí dialogu mezi archeology a historiky o počátcích křesťanství a přemyslovské monarchie v Čechách. Zejména se zahájením rozsáhlých výzkumů v počátcích první republiky, jež následovaly po založení Archeologického ústavu, archeologie výrazně prokázala svůj význam pro poznání písemnými prameny nepostižitelných fenoménů, např. hmotné kultury nebo právě proměn a vývoje staveb.

Třetí, skutečně kolektivní monografie v řadě „Prameny české historie“ je dílem osmi autorů

a autorek. Jádrem ovšem tvoří dvě archeologické studie, které analyzují nálezovou situaci stavby identifikované někdy jako kostel Panny Marie zbudovaný na příkaz Bořivoje I. Zatímco Jan Frolík, bývalý vedoucí oddělení Pražského hradu v Archeologickém ústavu AV ČR, se ve svém textu drží tradičního názoru svého předchůdce Ivana Borkovského, který identifikuje známé pozůstatky zděné stavby právě s tímto kostelem, Jana Maříková Kubková, Frolíková nástupkyně, je k tomuto výkladu skeptická. Vede ji k tomu odlišná interpretace nálezové situace; oproti svým předchůdcům dokládá, že zděná tumba vložená do zděné stavby byla nadzemní a neposkytovala by dostatek prostoru pro liturgický provoz. Domnívá se proto, že objevená stavba byla pouhou pohřební kaplí či mauzoleem, jež převzalo funkci nedaleko stojícího, avšak dosud neidentifikovaného původního kostela Panny Marie až někdy po polovině 11. století. Naopak se nebrání tomu datovat onu pohřební kapli či mauzoleum ještě do doby před Bořivojovým křtem. Ačkoli by mohlo vyvolat pochyby, proč byly do knihy, cílí také na poučenou veřejnost z řad laiků, vřazeny texty s protikladným významem, jako chybu bych to rozhodně nechápal. Jednak se editorům podařilo udržet určitý stupeň kultivovanosti diskuse, jednak odlišné argumentační řetězce vedoucí k různým závěrům k historickým vědám patří, a o medievistice to při omezeném korpusu pramenů platí o to více.

Pečlivě vybrané doprovodné texty pomáhají porozumět významu mariánského kostela v církevních dějinách českých zemí. Spíše koncepčně zaměřená studie Nory Berend vřazuje tuto událost do souřadnic christianizace střední Evropy, trpí však tím, že autorka neovládá slovanské jazyky, a tudíž je její znalost české nebo polské historiografie velmi limitovaná. Bohatstvím odkazů i schopností porozumět širšímu kontextu přechodu ke křesťanství naopak vyniká studie Jiřího Dyndy o „pohanství“. Stručné seznámení s písemnými prameny navázanými na kostel Panny Marie nabídla Iva Adámková. V nedlouhém, avšak vypointovaném textu Martin Wihoda, snad inspirovaný závěry Jany Maříkové Kubkové, předložil k úvaze křesťanských knížat v Řezně roku 845 jako možná podstatně závažnější mezník christianizace Čech, než jakým se jeví pozdějšími prameny vyzdvihovaný Bořivojův křest. Tuto tezi podpořil v další studii rovněž Ivo Štefan, který sledoval proces transformace české společnosti směrem ke knížectví a křesťanským strukturám primárně na základě archeologických svědectví. Spíše k původní interpretaci stavby jako mariánského kostela tenduje naopak Dalibor Prix ve svém

výkladu počátků církevní architektury v Čechách, jež důsledně kontextualizuje s představami o prosazování přemyslovské dynastie. Bohužel méně pozornosti je věnováno samotným stavbám.

Ať už se přikloníme k jednomu, nebo k druhému řešení počátků stavby identifikované někdy jako Bořivojův kostel Panny Marie (osobně se cítím závěry Maříkové Kubkové přinejmenším nahlodán), nutno uznat, že kniha představuje čtenářům historické vědy jako kultivovaný dialog a nenabízí jim pouhé nahlédnutí do zaprášených vitrín ustálených pravd.

DAVID KALHOUS

Věra ŠLANCAROVÁ, *Středověký šperk. Archeologické nálezy z jižní Moravy*, Masarykova univerzita, Brno 2018 (= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 481)

279 s., ISBN 978-80-210-9020-0

Šperk v archeologických nálezoch prirodzene vzbudzuje záujem bádateľov. V prostredí českej archeológie je veľmi silne zastúpený výskum časne stredovekého šperku, zatiaľ čo obdobie vrcholného stredoveku zostávalo v úzadí. To zmenila monografia Věry Šlancarovej, ktorá sa pokúšala zmapovať vrcholne stredoveký šperk získaný archeologickými výskumami a v súčasnosti uložený v depozitároch múzeí, galérií a archeologických inštitúcií z územia južnej Moravy. Autorka k téme pristúpila komplexne. Šperk nespracovala len z hľadiska typológie a morfológie, s porovnávaním analógií z príslahých i vzdialených území, ale značnú váhu kladla i na zasadenie šperku do dobového kontextu v zmysle jeho funkcie, estetiky a symboliky. Dôležitou súčasťou monografie je katalóg nálezov, ktorý je zverejnený len elektronicky (<http://hdl.handle.net/11222.digilib/138548>).

Štruktúru monografie tvorí päť hlavných kapitol. V prvej kapitole „Metodologie“ nás Šlancarová podrobne oboznamuje s predmetom svojej témy – šperkom, jeho definíciou a úskaliami, ktoré výskum a štúdium šperku sprevádzajú. Upozorňuje, že definícia moderného šperku zo súčasných encyklopédií kladúca dôraz na ušľachtilé kovy a drahé kamene nedovoľuje zahrnúť šperk z obdobia stredoveku či starších epoch. V minulosti mal šperk rozmanitý materiál,

ušľachtilé kovy a drahé kamene nezohrávali primárnu rolu. Autorka chápe šperk ako ozdobu ľudského tela a odevu. Predsa by stálo za otázkou, či definícia, ktorú si zvolila, nie je príliš široká? Či aj hrkálky a prakky je potrebné zaradiť medzi šperk? Šlancarová sa prikláňa k názoru, že je možné vydeliť šesť základných kategórií šperku vyčlenených ich praktickou, estetickou, magickou, reprezentačnou, kombinovanou alebo inou funkciou. Funkcie sa v mnohých prípadoch prelínajú, nakoľko niektoré exempláre šperku plnili viac rolí súčasne, napr. kresťanský krížik.

V rámci prvej kapitoly sa autorka veľmi podrobne venovala problémom datovania šperku. Chronologické určenie prináša mnohé úskalia a vyžaduje od archeológov rozhlad a skúsenosti. Autorka hneď upozorňuje, že pri datovaní šperku musíme rozlišovať dve základné kritéria – určenie doby výroby šperku a datovanie nálezovej situácie, v ktorej bol exemplár objavený. Údaj o chronologickom určení vzniku a deponovania šperku sa môže značne líšiť a je úlohou archeológa, aby sa vysporiadal s nástrahami chronologického určenia. Pri stredovekom šperku je datovania oveľa zložitejšie, nakoľko stredoveký šperk poznáme väčšinou z malých súborov, často sú to len jednotlivé exempláre. To znemožňuje vytvorenie relatívno-chronologickej sekvencie šperku, ktorá pomáha archeológom pri relatívnom datovaní. Pri datovaní môže výrazne pomôcť i analýza materiálu. Zatiaľ je to však veľmi ojedinelá metóda, ktorá čaká na nové výzvy. Autorka uviedla ako jednu z ďalších možností orientačného datovania šperku ikonografický materiál, avšak aj tato metóda nesie so sebou mnohé úskalia.

Druhú kapitolu Šlancarová venovala téme materiálu, výroby a proveniencie predmetov. Veľmi podnetné sú najmä tretia „Stredoveká kovozpracujúci remesla“ a štvrtá podkapitola „Proveniencie predmetů, distribuce a prodej“, v ktorých autorka približuje remeslá súvisiaci s výrobou širokej škále šperkov. Prináša mnohé informácie získané z písomných prameňov. Zaoberala sa sociálnym postavením klenotníkov a priblížila niektorých špecialistov, ako napr. výrobcov praciek, vienkárov, ktorí vyrábali rôzne ozdoby hlavy. Podrobnejšie priblížila i distribúciu a predaj výrobkov.

Tretia kapitola „Šperky a oděvní doplňky“ je venovaná jednotlivým druhom šperku a odevným ozdobám. Šlancarová rozobrala nielen jednotlivé druhy, ale aj konkrétne exempláre. Predstavila ich datovanie, prípadne tvarové zmeny vo vývoji. Autorka sa snažila využiť obrazový materiál ku takmer všetkým vyčleneným skupinám. Čitateľ ocení zobrazenie jednotlivých šperkov na dobových